

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ
ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI BAKIMINDAN
YARGILAMANIN YENİLENMESİ NEDENİ OLUP
OLMAYACAĞI SORUNU**

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DÖNER*

Arş. Gör. İsmail KÖKÜSARI**

ÖZET

Avrupa Birliği uyum sürecinde birçok yasal düzenlemelerin yanında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının iç hukukta yargılamanın yenilenmesi nedeni olmasını sağlayan düzenlemeler de yapılmıştır. Bu nedenle Anayasa yargısında da yargılamanın yenilenmesi ile AİHM'nin ihlal kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olup olmayacağı sorunu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, AİHM'nin ihlal kararlarının Anayasa Mahkemesi kararları açısından yargılamanın yenilenmesi sebebi olup olmayacağı konusu ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER

Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi, karar

ABSTRACT

Besides the many legal arrangements arranged by the Parliament in the European Union accession period, new arrangements arranged about the European Court of Human Rights ECHR's decisions as a reason of new trial in national law. Because of this the problem of new trial in constitutional jurisdiction and problem of whether or reason of new trial ECHR's decisions have appeared.

In the research, whether or reason of new trial for Constitutional Court's decisions ECHR's decisions is analysed.

KEY WORDS

Constitutional Court, new trial, decision

* Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

GİRİŞ

Uluslararası alanda insan haklarına verilen önemin gün geçtikte arttığı ve insan hakları sorununun artık devletlerin iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline geldiği görülmektedir. Bu ekseninde devletler, insan haklarına ilişkin uluslararası koruma mekanizmalarının denetim organlarının kararları doğrultusunda, kendi iç hukuk düzenlerinde çeşitli uyarlamalar yapmak zorunda kalmaktadır. Ülkemizde de bu gelişmelere uygun olarak insan haklarına verilen önem gereği, AIHM'nin Türkiye aleyhine verilen kesinleşmiş ihlal kararları adli ve idari yargıda yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul edilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, adli ve idari yargı kollarına dahil olmayan Anayasa Mahkemesinin özel yetkili bir mahkeme olarak, siyasi partilerin kapatılması davalarında ve Yüce Divan yargılamasında, cezai nitelikte bir yargılama yapması ve kesin olan kararlarına karşı gidilecek bir denetim merciinin de olmaması, yargılamanın yenilenmesi kurumunun ve özellikle de kesinleşmiş AIHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi sebebi olup olmayacağı sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmamızda, öncelikle genel olarak yargılamanın yenilenmesi, Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliği ve AIHM kararlarının bazı özellikleri ele alınacaktır. Bunun yanında, Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararları bakımından yargılamanın yenilenmesine değinilerek, özellikle AIHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarının Anayasa Mahkemesi kararları bakımından yargılamanın yenilenmesi nedeni olup olmayacağı üzerinde durulacaktır. Bu yapılırken egemenlik bakımından bir sorun teşkil edip etmediği hususuna da değinilecektir.

I. GENEL OLARAK YARGILAMANIN YENİLENMESİ KURUMU

Eski dilde 'iade-i muhakeme' yolu olarak da adlandırılan yargılamanın yenilenmesi kurumu, ceza ve hukuk yargılamasının yanında idari yargıda da mevcuttur. Anayasa yargısı açısından ise, Anayasa Mahkemesinin bazı kararları bakımından yargılamanın yenilenmesinin mümkün olup olmadığı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Yargılamanın amacı gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Mahkemelerin verdiği kararlar, kesin hüküm halini almakla, gerçeğe uymasa bile, hukuksal gerçek olarak kabul edilir.¹ Fakat bazı hallerde bir taraf elinde olmayan nedenlerle

¹ Gözübüyük, Şeref A., Yönetmelik Yargı, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 526.

AİHM Kararları ve Yargılamanın Yenilenmesi

haksız duruma düşmüş² veya dava sırasındaki bazı önemli hatalar sonradan ortaya çıkmış olabilir³. Bu gibi durumlarda haksızlığı anlaşılan bir mahkeme kararına dokunulmaması, başka bir haksızlık doğurur. Böyle hallerde hukuk düzenince maddi anlamda kesin hükme bağlanan uyuşmazlığın kesin olarak çözüldüğü şeklindeki etkinin ortadan kaldırılması gerekir. Hukuk düzenleri bu etkinin kaldırılmasını sağlamak üzere olağanüstü bir kanun yolu kabul etmiştir ki, buna yargılamanın yenilenmesi (iadesi) adı verilmektedir.

Kesin hükme bağlanmış olan bir davaya yeniden bakılmayacağına ilişkin kuralın en önemli istisnasını oluşturan yargılamanın yenilenmesi, bazı ağır yargılama hatalarından ve eksikliklerinden dolayı maddi anlamda kesin hükmün ortadan kaldırılması ve daha önce kesin hükme bağlanmış olan bir dava hakkında yeniden yargılama ve inceleme yapılmasını sağlayan olağanüstü bir kanun yoludur.⁴ Bu şekilde yargılamanın yenilenmesi yolu, daha önceki bir dava ile konusu, tarafları ve sebebi aynı yeni bir dava açılmayacağı anlamına gelen maddi anlamda kesin hükmün bir istisnasını oluşturmaktadır.⁵

Yargılamanın yenilenmesi yolu, olağanüstü bir kanun yolu olması sebebiyle istisnai bir yoldur ve ancak kanunda gösterilen sayılı hallerde uygulama imkanı bulur. Adli ve idari yargıda genel olarak yeni bir senedin ortaya çıkması, davada beyanı esas alınan tanığın daha sonra yalancı tanıklıktan mahkum olması, aynı şekilde bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor verdiği kesin hükümle sabit olması gibi dava sonucunda verilecek hükmün esasını etkileyen sebepler yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak sayılmıştır. Bu gibi sebeplere, 2003 yılında çıkarılan 4793 Sayılı Kanunla⁶ adli ve idari yargı kararları bakımından yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak kesinleşmiş AİHM kararları da eklenmiştir. Böylece, bir mahkeme niteliğine sahip olmakla birlikte, ne adli ne

² Gözübüyük, s. 526.

³ Kuru, Baki, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, 19. Bası, Ankara 2008, s. 741.

⁴ Kuru, s. 741.

⁵ Kuru, s. 741.

⁶ Resmi Gazete, Sayı 25014, Tarih 04.02.2003. Aslında daha önce 4771 Sayılı Kanunla böyle bir düzenleme getirilmiş olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesine bu kanun hakkında iptal davası açılmış ve Mahkeme iptal talebini reddetmiştir. Ayrıca 4771 Sayılı Kanunda AİHM'nin ihlal kararları "ihlalin niteliği ve ağırlığı bakımından sözleşmenin 41. maddesine göre hükmedilmiş olan tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu anlaşılırsa" yargılamanın yenilenmesi nedeni olabiliyordu. 4793 Sayılı Kanunda ise böyle bir şart yoktur. (Kanun metni için bkz. Resmi Gazete, Sayı 24841, Tarih 09.08.2002; Anayasa Mahkemesinin ilgili kararı için bkz. Anayasa Mahkemesi, 27.12.2002 tarihli ve 2002/146 E. 2002/201 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2002/K2002-201.htm>, ET: 05.04.2009).

de idari yargı koluna dahil olan Anayasa Mahkemesinin özellikle siyasi parti kapatma yargılaması ile Yüce Divan yargılamasını yaparken vermiş olduğu kararlara karşı, AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesinin sebebi olup olmadığı sorunu ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu sorun üzerine yoğunlaşmıştır.

II. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI BAKIMINDAN YARGILAMANIN YENİLENMESİ

A. Genel Olarak Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kesinliği

Hukuk düzeninde mahkeme kararlarına belirli bir dereceye kadar denetim yolu açık tutulmuş ve zorunlu olarak bu denetim bir aşamada kesilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararları açısından, Anayasa'nın 153. maddesinin ilk fıkrasında 'kararlarının kesin' olduğu belirtilerek herhangi bir denetim yolu tanınmamış ve daha ilk aşamada hükmün kesinliği kabul edilmiştir.

Diğer hukuk dalları açısından mahkeme kararlarının kesinliği, hem o hüküm hakkında bir yargı yoluna başvurulamayacağı, hem de aynı taraflarca, aynı sebebe dayanarak aynı konunun bir daha uyuşmazlık konusu yapılamayacağı anlamına gelmektedir.⁷ Mahkeme kararlarının kesinliği (muhkem kaziyeye) ile mahkeme kararlarına doğruluk karinesi yüklenerek, tarafların ve toplumun hukuki güvenlik ve istikrar içerisinde olması amaçlanmıştır.⁸

Mahkeme kararlarının kesinliği, diğer ifadeyle kesin hüküm, şekli ve maddi anlamda olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekli anlamda kesin hüküm, verilen karara karşı artık olağan bir kanun yoluna (temyiz, karar düzeltme vs.) başvurulamamasıdır.⁹ Bir mahkeme kararına karşı kanun yolu hiç öngörülmemişse veya öngörülmeyle birlikte bu yollar tüketilmişse, bu karar şekli olarak kesinleşmiş demektir.¹⁰ Maddi anlamda kesin hüküm ise, sebebi, konusu ve tarafları aynı olan bir davanın bir daha görülememesi ve uyuşmazlık konusu yapılamamasıdır. Diğer bir deyişle bir davanın ikinci defa açılmayacağı anlamına gelir.¹¹ Böylece taraflar arasındaki hukuki ilişki bütün gelecek için

⁷ **Kuru**, s. 715.

⁸ **Domaniç, Hayri**, Hukukta Kazıyyeye Muhkeme ve Nispi Kuvveti, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1964, s. 4; bkz. aynı yönde **Kuru**, s. 715.

⁹ **Kuru**, s. 716.

¹⁰ **Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet**, Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, 7. Bası, Ankara 2008, s. 517.

¹¹ **Gözler, Kemal**, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa 2000. s. 920. Örneğin siyasi parti kapatma davası sonucunda ret kararı verilmişse maddi kesinlik nedeni ile aynı nedenle bir siyasi parti hakkında tekrar dava açılmayacaktır (**Gözler, Kemal**, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, Bursa 2008. s. 224); Gözler, maddi anlamda kesinliği bağlayıcılık

kesin olarak tespit edilmiş ve düzenlemiş olmaktadır.¹² Bunun amacı da hukuk güvenliği sağlamak ve mahkemelerin önceden karar verilmesine rağmen aynı konularla sürekli olarak meşgul olmasını engellemektir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliğine şekli ve maddi anlamda kesinlik ayrımı açısından yaklaştığımızda, şekli anlamda kesin olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı herhangi bir olağan kanun yolu mevcut değildir.¹³ Anayasa Mahkemesi kararlarının maddi anlamda kesinliği ise, o karara konu olan uyuşmazlığın aynı taraflarca aynı nedenlere dayanarak yeni bir dava konusu yapılamamasını ifade eder.¹⁴ Durum böyle olmakla birlikte Türk Anayasa yargısı sisteminde Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlarına maddi anlamda kesin hüküm gücü tanınırken; norm denetimi sonucu vermiş olduğu ret kararlarına maddi anlamda kesin hüküm gücü tanınmamıştır. Çünkü iptal davası yoluyla verilmiş olan ret kararlarına rağmen, aynı norm hakkında itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulması mümkündür.¹⁵ Yine Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasındaki “*Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz*” hükmü karşısında da Anayasa Mahkemesinin ret kararlarının maddi anlamda kesinliğini ileri sürmek mümkün değildir. Çünkü on yıl geçtikten sonra, aynı kanun hakkında itiraz yoluna gidilebilecektir.

olarak ifade etmiştir. Ama ret kararları ve bazı hallerde iptal kararlarının (iptal edilen kanunun yasama tarafından yeniden çıkarılması) maddi anlamda kesin hüküm niteliğini taşımadığını düşünürsek, bu hallerde Mahkemenin kararının bağlayıcı olmadığını ileri sürmek olur ki, bu durumu da benimsemek mümkün değildir.

¹² **Kuru**, s. 715.

¹³ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 919; **Gören, Zafer**, *Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s. 305; **Kaboğlu, Ö. İbrahim**, *Anayasa Yargısı (Avrupa Modeli ve Türkiye)*, 4. Bası, İmge Kitabevi, İstanbul 2007, s. 151. Örneğin Yüce Divan kararları kesindir ve bu kararlara karşı temyiz karar düzeltme gibi olağan kanun yollarına başvurulamayacaktır (**Yanık, Murat**, *Yüce Divan*, Derin Yayınları, İstanbul 2008, s. 235).

¹⁴ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 919-920; **Atar, Yavuz**, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınevi, 4. Bası, Konya 2007, s. 324; **Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi**, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 8. Bası, İstanbul 2006, s. 522; **Döner, Aghan**, “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan (Anayasa Hukuku-C. II), Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 217.

¹⁵ **Gözler**, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 921; **Atar**, 349; **Döner**, “...Gerekçelerinin Bağlayıcılığı...”, s. 217.

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi kararları olağan bir kanun yolu mevcut olmadığından şekli anlamda kesinlik niteliğine sahipken, yukarıda açıkladığımız nedenlerden dolayı maddi anlamda kesinlik niteliğini tam anlamıyla haiz değildir. Kararların kesinliği, olağan kanun yollarına başvurmaya engel olmakla birlikte, olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurmaya da engel midir? Bu sorunu çözüme kavuşturmak gerekmektedir. Diğer bir deyişle -norm denetimi sonucundaki kararlar bakımından ne olağan ne de olağanüstü kanun yolu mevcut olamayacağı için- özellikle yüce divan ve parti kapatma kararları bakımından olağanüstü kanun yollarının mevcut olup olmadığı sorunu açıklığa kavuşturulmalıdır.

B. Anayasa Mahkemesinin Çeşitli Kararları Açısından Yargılamanın Yenilenmesi

Şunu öncelikle belirtelim ki, yargılamanın yenilenmesi yolu norm denetimi sonucunda verilen kararlar için mümkün değildir. Çünkü itiraz ve iptal yolu bir dava değil, inceleme ve uygunluk denetimidir.¹⁶ Bir an için böyle bir yolun mümkün olduğunu düşünsek dahi, sonuçları açısından kamu düzenini ve hukuki güvenliği bozacak durumlar ortaya çıkabilir. Örneğin daha önce iptal edilerek hukuk düzeninden silinmiş olan bir kanunu, yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar hukuk düzenine kazandırmak mantık dışı olduğu gibi, uygulamada da birçok güçlülere yol açabilecektir. Bu nedenle anayasa yargısında yargılamanın yenilenmesi kurumunu Yüce Divan yargılaması ve siyasi parti kapatma kararları açısından değerlendirmek gerekir.

Gerek Anayasa'da gerekse 2949 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da¹⁷ yargılamanın yenilenmesine ilişkin açık bir hüküm mevcut değildir. Kanaatimizce siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlarının niteliği ve AYM Kanununun 33 ve 35. maddelerindeki Ceza Muhakemesi Kanununa (CMK) yapılan atıflar dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesinin bu kararlarına karşı, yargılamanın yenilenmesi yolunun mümkün olduğu sonucu çıkmaktadır. Buna rağmen bu konu doktrinde tartışılmaktadır.

Yargılamanın yenilenmesi yolunu kabul edip etmemek bir anlamda siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılamasının niteliğinin ortaya konulmasına

¹⁶ **Özbudun, Ergun**, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 428; **Baysal, Mustafa**, "Anayasa Yargısında Yargılamanın Yenilenmesi Kurumu", *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 614.

¹⁷ Resmi Gazete, Sayı 18220, Tarih 13.11.1983.

bağlıdır. Doktrinde siyasi parti kapatma davalarının niteliği, özellikle de cezai bir nitelik taşıyıp taşımadığı tartışmalıdır. Bir grup yazar,¹⁸ siyasi parti kapatma davalarının cezai nitelik taşıdığını savunmuşlar ve gerekçe olarak özellikle AYM Kanununun 33. maddesinde¹⁹ CMK'ya yapılan atfı²⁰ ve/veya parti kapatma davalarında da iddia-yargılama -karar şeklinde cezai özellik gösteren bir yargılamanın yapıldığını ileri sürmüşler.²¹ Bir grup yazar²² ise, siyasi parti kapatma davalarının ceza davası niteliğinde olmadığını ve CMK'ya yapılan atfın bu davalara cezai bir özellik vermeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşü savunanların bazıları, kapatma davalarının ve sonuçta verilen kararların siyasi parti tüzel kişiliğini sona erdiren bir tespit kararı²³ olduğunu; bazıları

¹⁸ **Aliefendioğlu, Yılmaz**, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 232-233; **Kunter, Nurullah/Yenisey, Ferudun /Nuhoğlu, Ayşe**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006, 14. Bası, s. 150; **Durmuş, Arzu**, Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak (Anayasa Mahkemesi Kararlarına Karşı Olağanüstü Kanun Yolları), Beta Yayınevi, İstanbul 2001, s. 53-54. Baysal da kapatma ve devlet yardımından yoksun bırakmanın bir yaptırım olduğunu ve siyaset yasağının da cezai nitelik taşıdığını belirtmiştir (**Baysal**, s. 621); **Şahbaz, İbrahim**, "AİHS'ne Taraf Ülkelerde Yargılamanın Yenilenmesi", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Uygulaması (Sempozyum)*, TBB Yayını (No 72), Ankara 2004, s. 615; **Özbudun**, s. 428-429.

¹⁹ AYM Kanununun 33. maddesinin birinci fıkrasına göre "Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır".

²⁰ Aliefendioğlu, siyasi parti kapatma davalarında duruşma dışında diğer tüm yargılama safhalarında CMK'nın uygulandığını ileri sürerek cezai bir dava olduğunu savunmuştur (**Aliefendioğlu**, s. 232-233); Özbudun da AYM Kanununun 33. maddesinde CMK'ya yapılan atfı bir dayanak göstermenin yanında, siyasi parti kapatma kararlarının fer'i sonuçları olan milletvekilliğinin düşmesi ve siyasi yasakların cezai nitelikte olduğunu da belirtmiştir (**Özbudun**, s. 428-429).

²¹ **Durmuş**, s. 53-54. Durmuş, bu duruma iddia, yargılama ve karar safhaları açısından bakarak, siyasi parti kapatma davasının bir iddiayı içerdiğini, partinin kapatılması için üyeler ya da parti organlarınınca yapılan fiilin SPK'daki bir kuralı ihlal etmesi gerektiğini (suç) ve isnat edilen fiillerin sabit olması halinde kapatma kararıyla da bir yaptırımın ortaya çıktığını ileri sürerek cezai niteliği savunmuştur (**Durmuş**, s. 53).

²² **Akartürk, Ekrem A.**, Avrupa Birliğine Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasal Parti Yasakları, YÜHF Yayını (No 13), İstanbul 2008, s. 230; **Teziç, Erdoğan**, Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 10. Bası, İstanbul 2005, s. 327; **Koçak, Mustafa**, Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 161-162; **Sağlam, Fazıl**, Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayınevi, İstanbul 1999, s. 137 ve 143; **Can, Osman**, "Siyasal Partilerin Kapatılmasında Anayasal Ölçütler", Anayasa Yargısı İncelemeleri 1 (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 451-524, s. 452. Can, odaklaşma kavramının bir cezai niteliğinin olmadığını belirterek kapatma davalarının önleyici bir tedbir özelliğinde olduğunu eklemiştir. Ayrıca Can, kapatma davalarının cezai nitelikte olmaması, CMK'daki yargılama güvencelerinden faydalanılamayacağını göstermez, demiştir (**Can**, s. 452).

²³ **Teziç**, s. 327; Teziç'e göre "parti kapatması cezai yaptırım değildir; bu karar siyasi parti tüzel kişiliğinin sona erdirilmesi niteliğinde bir tespit kararıdır" (**Teziç**, s. 327).

ise kapatma davalarının kendine özgü (sui generis) davalar²⁴ olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kanaatimizce, gerek CMK'ya yapılan atıf ve buna paralel olarak kapatma davası yargılamasının ceza yargılamasına benzer bir şekilde işlemesi, gerekse sonuçta bir partinin kapatılması ve üyelere siyasi yasak getirilmesi gibi cezai nitelikte bir yaptırıma hükmedilmesi, bu davaların cezai nitelikte olduğunu göstermektedir. Anayasa Mahkemesi 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 15. maddesindeki “*Kanun, tüzük ve yönetmeliklere veya umumi emirlere aykırı hareketi veya aykırı harekette ısrarı tesbit edilen özel öğretim kurumu, hareketinin ağırlık derecesine göre, geçici veya sürekli olarak Milli Eğitim Bakanlığınca kapatılabilir*” kuralının iptaline karar verirken, gerekçesini ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ilkesine dayandırmıştır.²⁵ Yani Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu madde gereğince yapılan kapatma işlemlerini bir cezai işlem olarak görmüştür. Bu doğrultuda siyasi partilerin kapatılmasını da cezai bir nitelikte görebiliriz.²⁶

Yukarıdaki gerekçeler doğrultusunda siyasi parti kapatma davalarının cezai nitelik taşıdığı kabul edilirse, bu durumda siyasi parti kapatma davaları açısından yargılamanın yenilenmesi yolunun mümkün olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü AYM Kanununun 33. maddesindeki bu atıf genel bir atıftır ve AYM Kanununda olmayan tüm haller için CMK'nın uygulanmasını gerektirir. Diğer yandan, siyasi parti kapatma davalarını cezai bir dava olarak görmesek bile, kanaatimizce yargılamanın yenilenmesi yolu yine mümkün olmalıdır. Çünkü AYM Kanununun 33. maddesindeki bu atfın kapatma davalarına cezai nitelik yüklemeyeceğini ileri sürenler bile, duruşmaların yapılması ve özellikle sanık hakları gibi yargılama güvencelerinin kapatma davası yargılamasında da uygulanması gerektiğini, bu atfa dayandırmışlardır.²⁷ Bu doğrultuda adaletin gerçekleşmesi için kesin hükmün otoritesinin bile aşıldığı yargılamanın yenilenmesi yolunu, diğer sanık haklarına nazaran değersiz görmek mümkün değildir. Dolayısıyla cezai nitelikte olmasa bile siyasi parti kapatma dava-

²⁴ **Akartürk**, s. 230; Akartürk, Anayasa Mahkemesinin Refah Partisi kararındaki içtihadını benimseyerek parti kapatma davalarının ceza davası olmadığını, kendine özgü (sui generis) bir dava olduğunu savunmuştur. Ayrıca siyasi partilerin bir gerçek kişi olmaması nedeniyle sanık sıfatını taşımayacaklarını da belirtmiştir (**Akartürk**, s. 230).

²⁵ Anayasa Mahkemesi, 15.2.2006 tarihli ve 2002/40 E. - 2006/20 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2006/K2006-20.htm>, ET: 15.05.2009.

²⁶ **Baysal**, s. 621.

²⁷ **Can**, s. 452; **Akartürk**, s. 233.

ları sonucunda verilen kararlar için yargılamanın yenilenmesi yolu, sadece CMK'ya yapılan atıf gereğince mümkün olabilmelidir.

Yüce Divan yargılamaının cezai nitelikte olduğu konusunda doktrinde görüş ayrılığı yoktur.²⁸ AYM Kanununun 35. maddesinin ikinci fıkrasında, Yüce Divan kararlarının kesin olduğu belirtilmiştir. Bu kesinlik yukarıda da belirtildiği gibi olağan kanun yollarına gidilememesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle kesin hükümler hakkında başvuru yolu olan yargılamanın yenilenmesine gidilebilmesi mümkündür. Çünkü öncelikle AYM Kanununun 35. maddesine göre “*Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken, yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir*”. Bu hüküm gereğince CMK'nın diğer hükümleri gibi yargılamanın yenilenmesine ilişkin 311 ve devamındaki maddelerinin de, Yüce Divan yargılamaında uygulanabilirliği vardır.²⁹ ³⁰ Diğer yandan, ceza hukukunda adalet ilkesi gereğince maddi gerçeğin ortaya çıkarılması, hukuk devletinin de en önemli gereklerinden olduğu için de yargılamanın yenilenmesi yolu mümkün olmalıdır.³¹

²⁸ **Özbudun**, s. 428; **Yanık**, s. 236; **Okur, Nurdan/Atalay, Ayşegül**, “Yüce Divan Yargılaması”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 430; **Kanadoğlu, Korkut**, *Anayasa Mahkemesi*, Beta Yayınevi, İstanbul 2004, s. 204; **Durmuş**, s. 16; **Arslan, Çetin**, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayınevi, Ankara 1999, s. 113; **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 150.

²⁹ **Yanık**, s. 236.

³⁰ CMK'nın 311. maddesine göre yargılamanın yenilenmesi nedenleri “*a) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşılırsa. b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılırsa. c) Hükme katılmış olan hâkimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise. d) Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise. e) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa. f) Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir*”. Ayrıca 314. maddede sanık aleyhine yargılamanın yenilenmesi “*a) Duruşmada sanığın veya hükümlünün lehine ileri sürülen ve hükme etkili olan bir belgenin sahteliği anlaşılırsa. b) Hükme katılmış olan hâkimlerden biri, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek nitelikte olarak görevlerini yapmada sanık veya hükümlü lehine kusur etmiş ise. c) Sanık beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hâkim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunmuşsa*” yine mümkün olacaktır.

³¹ **Yanık**, s. 236.

Nitekim doktrinde de, şartları varsa Yüce Divan yargılamasında yargılamanın yenilenmesinin mümkün olduğunu ileri süren yazarlar³² olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi de bir kararında daha önce verilmiş olan Yüksek Adalet Divanı kararının yargılamanın yenilenmesi talebini ilk incelemede kabule değer görmüş, fakat sonuçta yargılamanın yenilenmesi nedenlerinin gerçekleşmemesi sebebi ile ret kararı vermiştir. Diğer bir ifadeyle, Mahkeme, Yüce Divan kararlarında yargılamanın yenilenmesi yolunun mümkün olduğunu kabul etmiştir, ama ilgili dava açısından koşulların gerçekleşmemesi nedeni ile ret kararı vermiştir.³³

III. AİHM KARARLARININ ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI BAKIMINDAN YARGILAMANIN YENİLENMESİ NEDENİ OLUP OLMAYACAĞI SORUNU

A. AİHM Kararlarının Etkinliği Bağlamında Yargılamanın Yenilenmesinin Önemi

AİHM, Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiş olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) öngörmüş olduğu insan haklarını koruma mekanizmasının denetim organıdır.³⁴ Sözleşmeye göre, AİHM'nin kararları kesin ve bağlayıcı kararlardır (AİHS m. 44-46). Yani AİHM'nin kararlarına karşı herhangi bir ulusal ya da uluslararası mercie itiraz mümkün değildir ve bu kararlara taraf devletler uymakla yükümlüdür.³⁵

³² **Kanadoğlu**, s. 205; **Aslan, Ç.**, s. 136-137; **Yanık**, s. 237-238; **Surlu, Mehmet H.**, Hukuk ve Cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı Nedeniyle Yargılamanın Yenilenmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, s. 94.

³³ Anayasa Mahkemesi, 9.12.1997 tarihli ve 1996/1 (Değişik İşler) E. - 1997/4 K. sayılı karar. Bu davada, Fatin Rüştü Zorlu'nun kızı Sevin Zorlu, Yüksek Adalet Divanı'nın 5.1.1961 günlü, Esas 1960/3 sayılı kararına karşı yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunmuştur. Mahkeme kararında, AYM Kanununun 35. maddesindeki Yüce Divan yargılamasının yapılması esnasında yürürlükteki kanunların uygulanacağı hükmü doğrultusunda Eski CMK'nın 327. maddesindeki yargılamanın yenilenmesi nedenlerini davada uygulanacak kural olarak görmüştür. Bu doğrultuda davacıların istemlerini değerlendirmiş ve Eski CMK'nın 327. maddesindeki yargılamanın yenilenmesi koşulları gerçekleşmediği için iade-i muhakeme talebinin oy birliği ile reddine karar vermiştir. Ayrıca karara muhalefet şerhi yazan üye Güven Dinçer, Yüksek Adalet Divanının bir mahkeme olmadığını bu nedenle usul yönünden bu talebin nazara alınmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Fakat esasa ilişkin görüşünde ise, en azından adaletin yerine gelmesi ve tarih önünde adil yargılama yapılması için yargılamanın yenilenmesi gerektiğini belirtmiştir. (Kararın tam metni için bkz. **Demirer, M. Arif**, 6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılında Yeni Bakış, Demokratlar Kulübü Yayını, 1. Bası, Ankara 2006, s. 117-121).

³⁴ **Eren, Abdurrahman**, Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması; Uluslararası Koruma Mekanizması ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s. 545 ve 552; **Döner, Ayhan**, İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, s. 81, 89.

³⁵ **Eren**, s. 595.

AİHM Kararları ve Yargılamanın Yenilenmesi

Mahkemenin kararlarının uygulanabilirliği de insan haklarının korunmasının etkinliği açısından çok önemlidir. AİHS'nin 46. maddesine göre taraf devletler, Mahkemenin kararlarına uymak zorundadır ve yine aynı maddeye göre Bakanlar Komitesi, kararların uygulanmasını denetlemektedir.³⁶

Genel olarak AİHM yargılamasına bakıldığında AİHM, tarafların dostane çözüme ulaşamaması halinde, davanın esastan incelenmesine geçmekte ve aleyhine başvuru yapılan devletin Sözleşmeyi ihlal etmediği kanısına varması halinde başvurunun reddine; yok eğer sözleşmeyi ihlal ettiği kanısına varırsa, başvurunun kabulüne karar vermektedir. Mahkemenin Sözleşmede tanınan bir hakkın, aleyhine başvuruda bulunan devlet tarafından ihlal edildiğine karar verilmesi halinde, Sözleşmenin 41. maddesi gereğince başvuru sahibinin "hakkaniyete uygun bir surette zarar gören tarafından tatminine" diğer ifadeyle tazminata hükmeder. Dolayısıyla, Mahkemenin devletin Sözleşmeye aykırı işlemini, -konumuz açısından bakıldığında bir yargı kararını- iptal etme yetkisi yoktur. Bu açıdan bakıldığında, AİHM'nin kesinleşmiş kararından sonra taraf devletin hükmedilen tazminatı ödemiş olmasına rağmen, iç hukuk düzenindeki mevcut işlemin sebebiyet verdiği ihlalin bütün sonuçlarının telafisi mümkün olamayabilir. Bu durumda ilgili devletin iç hukuk düzeninde bu tip ihlalleri ortadan kaldıracak gerekli tedbirleri almasına ihtiyaç vardır. İç hukukta ihlale sebebiyet veren işlemlerden birisi de yargı kararlarıdır. Yargı kararlarının Sözleşmenin ihlaline sebebiyet vermesi halinde ise, bu ihlalin sona erdirilmesinin araçlarından biri yargılamanın yenilenmesi kurumudur. Yargılamanın yenilenmesi kurumuyla AİHM kararlarının etkinliği daha da arttırılmakta; bu durum insan haklarının korunması bakımından önem arz etmektedir. Bu sebeple, AİHS'ye taraf birçok devlet, yargı kararları nedeniyle oluşan ihlal durumunu bertaraf etmek için, AİHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarını, kendi hukuk sistemleri açısından yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul etmişlerdir.³⁷

Bu doğrultuda, Türkiye de, çeşitli tarihlerde çıkartılan 4771³⁸, 4793³⁹, 4928⁴⁰ Sayılı Kanunlar ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile

³⁶ Eren, s. 596, 599.

³⁷ Tezcan, Durmuş/Erdem, M. Ruhan/Sancakdar, Oğuz, Türkiye'de İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s. 139 vd.

³⁸ Resmi Gazete, Sayı 24841, Tarih 09.08.2002.

³⁹ Resmi Gazete, Sayı 25014, Tarih 04.02.2003.

⁴⁰ Resmi Gazete, Sayı 25173, Tarih 19.07.2003.

AİHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarını adli ve idari yargı açısından yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak kabul etmiştir.

B. Normatif Dayanak ve Uygulama Açısından Bakış

AİHM tarafından verilen kesinleşmiş ihlal kararlarının ceza yargılaması sonucunda verilen kararlar açısından yargılamanın yenilenmesi nedeni olduğu CMK'da yer almaktadır. 2003 yılında yapılan 4793 Sayılı Kanunla⁴¹, eski CMK'nın ilgili maddeleri değiştirilerek AİHM kesinleşmiş kararlarının da yargılamanın yenilenmesi nedeni olduğu kabul edilmiştir. Yeni CMK'nın yapılışı esnasında bu kanunlar doğrultusunda AİHM'nin kesinleşmiş kararları, yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlenmiştir. CMK'nın 311. maddesinin (f) bendine göre “*Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması...[halinde] yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir*”. Bu düzenleme kabul edilmeden önce de doktrinde Eski CMK'nın 327. maddesi kapsamında AİHM kararlarının, siyasi parti kapatma kararları açısından ‘yeni vakıa ve yeni delil’ olarak nitelendirilerek yargılamanın yenilenmesinin mümkün olacağını savunan yazılar vardı.⁴²

Yukarıda açıklandığı üzere, norm denetimi dışındaki Anayasa Mahkemesi kararlarından siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlar bakımından yargılamanın yenilenmesi yolu mümkündür. Bu doğrultuda siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılamasının cezai niteliğe de sahip olması nedeniyle AYM Kanununun 33. ve 35. maddelerindeki atıf gereğince, CMK'nın 311 ve devamındaki yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden olan “kesinleşmiş AİHM kararının bulunması” durumu aynı şekilde siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen karar

⁴¹ Daha önce 4771 Sayılı Kanunla bu değişiklik getirilmiş olmakla birlikte Anayasa Mahkemesine bu kanun hakkında iptal davası açılmış ve Mahkeme iptal talebini reddetmiştir. (bkz. Anayasa Mahkemesinin ilgili kararı için Anayasa Mahkemesi, 27.12.2002 tarihli ve 2002/146 E. 2002/201 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IP-TALITIRAZ/K2002/K2002-201.htm>, ET: 05.04.2009).

⁴² **Arslan, Zühtü**, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasa Yargısı: Uyum Sorunu ve Öneriler”, *Anayasa Yargısı*, AYM Yayını, C. 17, Y. 2000, s. 289; **Durmuş**, s. 87. Durmuş da Sözleşmenin ihlal edildiğinin kesin bir kararla belirlenmesinin -Eski CMK'da AİHM kararları yargılamanın yenilenmesi nedeni olmadığı için- yeni vakıa ve delil niteliğinde görülecek yargılamanın yenilenmesinin mümkün olacağını ileri sürmüştür (**Durmuş**, s. 87).

bakımından da bir yargılamanın yenilenmesi sebebi olmalıdır. Doktrinde de siyasi parti kapatma Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlar bakımından, kesinleşmiş AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olduğunu - özellikle AYM Kanununun 33. ve 35. maddesinde CMK'ya yapılan atıf ve parti kapatma davalarının cezai nitelik taşıdığı gerekçesiyle - savunan yazarlar bulunmaktadır.⁴³

Konumuz açısından Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP)'nin kesinleşmiş AİHM kararı nedeniyle yargılamanın yenilenmesi başvurusunun, Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilmesi ve gerekçeleri önemlidir. Anayasa Mahkemesi 2008 yılında vermiş olduğu bu kararında, kesinleşmiş AİHM kararı nedeniyle yargılamanın yenilenmesine ilişkin TBKP'nin başvurusunu değerlendirmiştir. Bilindiği üzere, TBKP, 1991 yılında verilen Anayasa Mahkemesi kararı⁴⁴ ile kapatılmıştır. Kapatılan TBKP, bu karara karşı AİHM'ye başvuru yapmıştır. AİHM ise, Sözleşmenin 11. maddesindeki dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁵ Anayasa Mahkemesi, 1999 yılındaki kararında, TBKP'nin yargılamanın yenilenmesi talebini, AİHM kararları 'yeni delil ve vakıa' niteliğinde olmadığı için, yargılamanın yenilenmesi nedeni olamayacağı gerekçesiyle reddetmişken;⁴⁶ TBKP'nin ka-

⁴³ Şahbaz, s. 615; Özbudun, s. 429. Özbudun Anayasa Mahkemesinin TBKP'nin yargılamanın yenilenmesi talebini reddetmesini ve gerekçesini haksız bularak, siyasi parti kapatma davalarının cezai nitelikte olduğunu da vurgulayarak, bu davalar hakkında AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olabileceğini belirtmiştir (Özbudun, s. 429); Özcan/Yanık, 4793 Sayılı Kanunla AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının siyasi parti kapatma kararları bakımından yargılamanın yenilenmesi nedeni olacağını ileri sürmüşlerdir (Özcan, Hüseyin/Yanık, Murat, *Siyasi Partiler Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2007, s. 118); bkz. aksi yönde görüşler için Kanadoğlu, s. 231. Kanadoğlu bu davaların tam anlamıyla ceza davası olmadığı gerekçesini ileri sürmüştür (Kanadoğlu, s. 231); Baysal, s. 616; Erdem, M. Ruhan/Korkmaz, Mustafa, "Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İhlali", *DEÜSBED*, Sayı 2, C. 5, Y. 2003, s. 206. Erdem/Korkmaz, AYM Kanununun 33. maddesindeki CMK'ya yapılan atfın, siyasi partilerin kapatılması davaları açısından da yargılamanın yenilenmesini sağlayacak kadar geniş yorumlanmaması gerektiğini belirtmişlerdir (Erdem/Korkmaz, s. 206, dn. 117); Sağlam, Fazıl, "Anayasa Sorunlarına Güncel Bakış", [http://www.barobirlik.org.tr/](http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/) yayinlar/makaleler/, s. 10, dn. 9, ET: 06.04.2009.

⁴⁴ Anayasa Mahkemesi, 16.7.1991 tarihli ve 1990/1 (Siyasi Parti Kapatma) E. - 1991/1 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/SPK/K1991/K1991-01.htm>, ET: 05.04.2009.

⁴⁵ AİHM, Türkiye Birleşik Komünist Partisi /Türkiye Davası, Başvuru tarihi 30.01.1998, Başvuru no 133/1996/752-951, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/133_1996_752_951.pdf, ET: 05.04.2009.

⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, 16.02.1999 tarihli ve 1998/4 E. - 1999/2 K. sayılı karar (Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamanın Yenilenmesi", *Erciyes ÜHFD*, Sayı 2, C. I, Y. 2006, s. 18'den naklen).

patma kararına karşı yaptığı 2008 yılındaki yargılamanın yenilenmesi başvurusunun CMK'nın 318. maddesine göre kabule değer olduğuna karar vermiştir. Daha sonra Anayasa Mahkemesi bu davada, AİHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarının CMK'nın 321. maddesi gereğince hükmün esasına etkili olup olmadığını değerlendirmiş ve "Ceza Muhakemesi Kanununun 321. maddesi uyarınca yargılanmanın yenilenmesi isteminin kabul edilebilmesi için ilk hükmün verilmesinde esas alınan olgularla birlikte yeniden değerlendirilmesini gerektirecek nitelikte maddi bir olgunun bulunduğu hükmün kesinleşmesinden sonra saptanması gerekir. Söz konusu ihlal kararında ise yargılama sonrasında ortaya çıkan ve kesin hükmün esasını etkileyecek nitelikte olan maddi bir olgunun varlığına değil, kapatılmaya esas alınan mevcut olguların değerlendirilmesinde hata yapıldığı düşüncesine dayanılmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu, mevcut olguların değerlendirilmesinde hata yapılarak hüküm kurulmasını temyiz nedeni olarak kabul etmekle birlikte yargılanmanın yenilenmesini gerektirecek bir neden olarak görmemektedir" şeklindeki gerekçeyle yargılamanın yenilenmesi istemini esassız olması nedeniyle reddetmiştir.⁴⁷ Karara, karşı oy yazan dört üye ise, CMK'nın 311. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendindeki kesinleşmiş AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olacağını ve mevcut başvuru açısından yargılamanın yenilenmesi yoluyla davanın tekrar görülerek -Anayasanın 90. maddesindeki değişiklik gereğince AİHS'ye aykırı SPK'nın yerine- AİHS'nin ilgili maddelerinin uygulanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁴⁸

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009.

⁴⁸ Karara karşı oy yazan üyelerden Haşim Kılıç ve Sacit Adalı, hem Anayasanın 90. maddesi hem de CMK'nın 321. maddesi açısından karşı görüşlerini gerekçelendirmişlerdir. Bu iki üyeye göre, CMK'nın 321. maddesinde sadece 311. maddenin (a) ve (b) bendi ile 314. maddenin birinci fıkrasının (a) bendindeki hallerde yargılamanın yenilenmesi talebinin esassız olduğuna karar verilebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle CMK'nın 311. maddesinin (f) bendindeki kesinleşmiş AİHM kararlarının bu maddeye göre esassız bir talep olduğuna karar verilmesi mümkün değildir. Diğer yandan bu üyeler TBKP'nin kapatılmasından sonra Anayasanın 90. maddesindeki değişiklik gereğince artık temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir sözleşme (olayda AİHS), bir kanunla çelişiyorsa (olayda SPK) ilgili sözleşme hükümleri uygulanacaktır. Bu nedenle yargılama yenilenerek dava tekrar görülmeli ve davada AİHS'nin ilgili maddeleri uygulanmalıdır.

Yine bu karara karşı oy yazan üyelerden Fulya Kantarcıoğlu ve Zehra Ayla Perktas'a göre de "CMK'nın 321. maddesinin (1) numaralı fıkrasında belirtilen yargılamanın yenilenmesi isteminde ileri sürülen iddiaların yeterli derecede doğrulanmaması kapsamında değerlendirilerek esassız olması nedeniyle reddi, 311. maddenin (1) numaralı fıkrasının (f) bendinin özelliği ve getiriliş amacıyla bağdaşmamaktadır. Çünkü (f) bendi uyarınca yenilenme istemi, fıkranın diğer bentlerinden farklı olarak bir iddiaya değil, Sözleşme'nin ihlâl edildiğine ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir tespitine dayandırılmaktadır... Öte yandan,

AİHM Kararları ve Yargılamanın Yenilenmesi

Bu kararda, Anayasa Mahkemesi parti kapatma davaları açısından yargılamanın yenilenmesi yolunun mümkün olduğunu açıkça kabul etmiştir. Fakat AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olduğu yönündeki talebi kabule değer görmekle birlikte, ret kararı ve gerekçesi, kesinleşmiş AİHM kararı nedeni ile yargılamanın yenilenmesini oldukça zorlaştırmıştır.

Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında, ceza muhakemesi anlamında yargılamanın yenilenmesinin ancak hükümden sonra ortaya çıkan yeni bir maddi olgunun tespiti halinde mümkün olabileceğini; yoksa mevcut olguların değerlendirilmesinde hata yapılmasının, bir yargılamanın yenilenmesi değil, temyiz sebebi olabileceğini belirterek; AİHM'nin dava konusu kesinleşmiş ihlal kararında sadece mevcut maddi olguların Anayasa Mahkemesi tarafından hatalı değerlendirildiğine dayanıldığı ve yeni maddi olguların olayda bulunmadığı gerekçesiyle, yargılamanın yenilenmesinin mümkün olmayacağını ileri sürmektedir.

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesinin bu içtihadı yerinde değildir. Birincisi, CMK'nın 311. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendine bakıldığında, AİHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarının diğer yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden bağımsız bir yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlendiği görülmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin iddiasının aksine yeni maddi olguların varlığından bağımsız olarak başlı başına AİHS ve eki protokollerinin ihlali suretiyle ceza hükmünün verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının AİHM'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi, bir yargılamanın yenilenmesi sebebidir. Diğer ifadeyle 311. maddenin yazılışı dikkate alındığında, maddenin birinci fıkrasında düzenlenen her bir konunun birbirinden bağımsız olarak ayrı ayrı yargılamanın yenilenmesi sebebi olduğu ve AİHM'nin kesinleşmiş ihlal kararlarının yeni maddi olgular olmasa dahi başlı başına bir yargılamanın yenilenmesi nedeni sayıldığı görülmektedir.

İkincisi, Anayasa Mahkemesinin CMK 321. madde gereğince “*kabule değer görülen istemin dayanağını oluşturan yargılanmanın yenilenmesi nede-*

321. maddenin çoğunluk görüşü doğrultusunda yorumlanması, öncelikle Anayasa'nın 90. maddesine eklenen “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas” alınacağına ilişkin kuralın, yaşama geçirilmesini, bu bağlamda temel hakların korunmasıyla ilgili çağdaş normların tartışılıp değerlendirilmesini de engellemektedir”. (Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmî Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009).

⁴⁹ Özbudun, s. 429;

ninin (ihlal nedeninin) doğruluğunun ve hükmün esasına etkili nitelikte olup olmadığının da araştırılması, doğru ve hükmün esasına etkili olmadığının anlaşılması halinde istemin esassızlık noktasından reddi, ...gerekmektedir” şeklindeki görüşü de yersizdir. Zira karara muhalif kalan dört üyenin haklı olarak belirttiği üzere⁵⁰, Anayasa Mahkemesinin dayanak olarak gösterdiği CMK’nın 321. maddesi, sadece 311. maddenin (a) ve (b) bendi ile 314. maddenin birinci fıkrasının (a) bendindeki hallerde yargılamanın yenilenmesi talebinin esassız olduğuna karar verilebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle CMK’nın 311. maddesinin (f) bendindeki kesinleşmiş AİHM kararlarının bu maddeye göre esassız bir talep olduğuna karar verilmesi mümkün değildir. Sözleşmenin ihlal edildiğine ilişkin kesinleşmiş AİHM kararı varsa, artık ayrı bir incelemeye gerek kalmadan yargılamanın yenilenmesi yoluyla dava tekrar görülmelidir.

Ayrıca Anayasa Mahkemesinin, CMK 321. madde gereğince, yargılamanın yenilenmesi isteminde ileri sürülen iddiaların yeterli derecede doğrulanmadığı iddiası da yersizdir. Çünkü ortada ihlal tespitini yapan ve CMK’nın 311. maddesinin (f) bendi tarafından bağımsız bir şekilde yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılan AİHM’nin kesinleşmiş bir kararı vardır.

Yüce Divan kararları açısından yargılamanın yenilenmesinin mümkün olduğuna ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları bulunmakla birlikte⁵¹, AİHM kararlarının Yüce Divan yargılaması için de bir yargılamanın yenilenmesi nedeni olup olmayacağı konusunda, herhangi bir Anayasa Mahkemesi kararı olmadığı için, Mahkemenin bu konudaki görüşünü henüz tespit etmek mümkün değildir. Fakat buna rağmen yukarıda da belirtildiği üzere Yüce Divan yargılamasının niteliği ve AYM Kanununun 35. maddesindeki atıf gereğince kesinleşmiş AİHM kararları Yüce Divan kararları bakımından da yargılamanın yenilenmesi nedeni olabilecektir.⁵²

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009.

⁵¹ Anayasa Mahkemesi, 9.12.1997 tarihli ve 1996/1 (Değişik İşler) E. - 1997/4 K. sayılı karar. Bu davada, Fatin Rüştü Zorlu’nun kızı Sevin Zorlu, Yüksek Adalet Divanı’nın 5.1.1961 günlü, 1960/3 Esas sayılı kararına ilişkin yargılamanın yenilenmesi isteminde bulunmuştur. Mahkeme kararında, davacıların istemlerini değerlendirmiş ve Eski CMK’nın 327. maddesinin 2. ve 5. bentlerindeki yargılamanın yenilenmesi nedenlerinin hiçbiri gerçekleşmediği için iade-i muhakeme talebinin oy birliği ile reddine karar vermiştir (Kararın tam metni için bkz. **Demirer**, s. 118).

⁵² Doktrinde aynı yöndeki görüşler için bkz. **Yanık**, s. 242-243; **Şahbaz**, s. 614; **Hacıoğlu, B. Caner**, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararının Türk Ceza Muhakemesi Usulü Hukukunda Yeni Bir Muhakemenin Yenilenmesi Sebebi Olarak Kabulü ve İzlenecek Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme”, *AÜEHFD*, Sayı 1-2, C. VIII, Y. 2004, s. 113.

C. Egemenlik Açısından Bir Değerlendirme

AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak kabul edilmesinin egemenlik açısından bir sorun teşkil edip etmediği önemli bir sorundur. Egemenlik, en yüksek ve asli güç olarak⁵³ ifade edilmekle birlikte, Anayasal açıdan “devlet hayatının hukuk düzenini belirleyen en yüksek irade” olarak tanımlanmıştır⁵⁴. Egemenlik aslilik, hukukilik, en üstünlük ve kayıtsız-koşulsuzluk gibi niteliklere sahiptir.⁵⁵ Egemenliğin en üstün, mutlak, devredilemez ve bölünmez olduğu şeklindeki klasik anlayış artık eleştirilmekte ve yerini çağdaş egemenlik anlayışına bırakmaktadır.⁵⁶ Bu eleştiriler mutlaklık ve kayıtsızlık niteliğine karşı devletin hukuki kişiliğe sahip olması⁵⁷ ve hukuk devleti,⁵⁸ bölünmezlik niteliğine karşı federal devlet yapılanmaları⁵⁹ ve kuvvetler ayrılığı ilkesi⁶⁰; en üstünlük niteliğine karşı uluslararası ilişkilerde devletlerin eşitliği ilkesi⁶¹ ve bazı supranasyonal yapılanmaların varlığı⁶² şeklinde kendini göstermiştir.

1982 Anayasası açısından baktığımızda ise 6. maddede egemenliğin kayıtsız ve şartsız milletin olduğu ve yetkili organlar eliyle kullanılacağı belirtilmiştir. Egemenliği kullanacak olan yetkili organlar, Anayasanın 7. 8. ve 9. maddelerinde, yasama yetkisinin TBMM’ye, yürütme yetki ve görevinin Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kuruluna, yargı yetkisinin ise bağımsız mahkemelere ait olduğu ifade edilerek ortaya konulmuştur.⁶³ Ayrıca Anayasanın 6.

⁵³ **Özer, Attila**, “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Karşısındaki Durumu”, *Anayasa Yargısı*, AYM Yayını, C. 20, Y. 2003, s. 187; **Teziç**, s. 120.

⁵⁴ **Teziç**, s. 120.

⁵⁵ **Teziç**, s. 120; bkz. aynı yönde **Özer**, s. 187-188.

⁵⁶ **Özer**, s. 188; bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Sunay, Reyhan**, *Tartışılan Egemenlik, Yetkin Yayınları*, Ankara 2007, s. 78. vd.

⁵⁷ **Teziç**, s. 120.

⁵⁸ **Kapani, Münci**, *Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi*, 17. Bası, Ankara 2003, s. 59; **Koçak, Mustafa**, *Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi: Devlet ve Egemenlik*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s. 131-132; **Hakyemez, Yusuf Ş.**, *Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004, s. 107.

⁵⁹ **Kapani**, s. 60; **Teziç**, s. 121; **Koçak**, s. 138-139; **Hakyemez**, s.110-111.

⁶⁰ **Koçak**, s. 134-135; **Kapani**, s. 61; **Hakyemez**, s. 105.

⁶¹ **Teziç**, s. 120-121.

⁶² **Koçak**, s.143.

⁶³ **Özer**, s. 189-190; Karakaş ise, spesifik olarak AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olup olmayacağına değinmemekle birlikte, Avrupa Topluluğu (Birliği) hukukunun Türkiye’de uygulanabilirliği ve sonuçta Birliğe katılım için Anayasada yasama, yürütme ve yargı yetkisine ilişkin değişikliklerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır (**Karakaş, A. Işıl**, *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği*, Der Yayınları, İstanbul 1993,

maddesine göre hiçbir organ kaynağını Anayasadan almayan bir yetkiyi kullanamaz. Özer' e göre, AİHM kararlarının Türkiye'de verilmiş ve kesinleşmiş mahkeme kararları açısından yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul edilmesi, AİHM'yi Türk yargı örgütüne dahil ederek, onun üstünde bir mercii konumuna getirmiştir. Özer, AİHM'nin yargının üst mercii konumuna getirilmesinin Anayasal bir dayanağı olmadığını, Anayasanın yukarıda belirttiğimiz 6. maddesindeki 'kaynağını anayasadan almayan hiçbir yetkinin kullanılmayacağı' hükmüne ve Anayasanın 146. maddesi ve devamında Türk yargı örgütündeki yüksek mahkemelerin arasında AİHM'nin bulunmadığı savına dayandırmıştır.⁶⁴ Özer, sonuç olarak, AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlenmesini, Anayasadaki egemenlik anlayışına aykırı bulmuş ve bu aykırılığın giderilmesi için çağdaş egemenlik anlayışına da uygun olarak Anayasanın 6, 9 ve 90. maddelerine yeni eklemelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁵

Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi, 4771 Sayılı Kanun ile AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlenmesine ilişkin 6. ve 7. maddelerinin (A) fıkralarının iptali davasında, düzenlemelerin egemenlik açısından Anayasaya aykırılık teşkil etmediği kanaatine varmış ve bu durumu gerekçesinde, "...[yeniden yapılacak olan] yargılamanın sonucuna göre, mahkemenin önceki kararını onaylaması da bir olasılık olup, getirilen düzenlemede bunu engelleyecek bir kural yer almamaktadır. Ayrıca, davaya bakan hâkimler, Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vereceklerinden, iç hukukun yargılama usulüne müdahale veya yargı yetkisinin devri ya da mahkemelerin bağımsızlığını zedeleyen bir durum söz konusu değildir" şeklinde ifade etmiştir.⁶⁶ Anayasa Mahkemesi yukarıda bahsedilen TBKP'nin yargılamanın yenilenmesi talebinde de AİHM kararlarının yargılamanın yenilenmesi nedeni olmasını egemenlik açısından bir değerlendirmeye tabi tutmayarak AİHM kararlarını bir yargılamanın yenilenmesi sebebi olabileceğini ve bu durumun 1982 Anayasasının egemenlik anlayışına aykırı olmadığını zımnen kabul etmiştir.⁶⁷

s. 220-223).

⁶⁴ Özer, s. 190-191.

⁶⁵ Özer, s. 192.

⁶⁶ Anayasa Mahkemesi, 27.12.2002 tarihli ve 2002/146 E. - 2002/201 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2002/K2002-201.htm>, ET: 05.04.2009.

⁶⁷ Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009.

Kanaatimizce, klasik egemenlik anlayışı çeşitli açılardan eleştiriliyor ve çağdaş egemenlik anlayışı kabul görüyorsa, Anayasalarda da bu yönde düzenleme yapılarak çağın gelişmelerine uyumlu hale getirilmelidir. Ayrıca Döner'in haklı olarak belirttiği üzere "bugün bir devletin saygınlığı artık demokrasi ve insan hakları kavramlarına vermiş olduğu önemle ölçülür hale gelmiş, adeta insan hakları egemen iktidarların meşruluk temeli olmuştur".⁶⁸ Bu anlamda ülkemizde de Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde çeşitli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bunlardan birisi de yukarıda belirttiğimiz gibi AİHM kararlarının iç hukukta yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlenmesidir. Her ne kadar yorum yoluyla AİHM kararlarının iç hukukta yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlenmesinin Anayasanın egemenlik anlayışına aykırı olmadığı sonucuna varılabilirse de, daha yerinde olanı doktrindeki tereddütlerin giderilmesi adına Anayasada gerekli değişikliklerin yapılmasıdır.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesi temel görevi olan çeşitli normların Anayasaya uygunluk denetimi yanında siyasi partilerin kapatılması ve Yüce Divan yargılaması gibi görevleri de bulunmaktadır. Mahkeme bu görevleri yerine getirirken nihai kararlar vermekte ve bu kararlar kesinlik niteliğini haiz bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarının kesinliği, şekli ve maddi anlamda bir kesinlik olup, bu kararlara karşı kendisi dahil herhangi bir başvuru yolu olmadığı ve aynı konunun yeni bir dava konusu olamayacağı anlamına gelmektedir. Ancak kararların kesinliği, sadece olağan kanun yollarına başvuru için bir engel teşkil eder. Norm denetimi sonucunda verilen kararlar hariç, yargılamanın yenilenmesi gibi olağanüstü kanun yolları bakımından böyle bir engel mevcut değildir.

Fakat, ne Anayasada ne de AYM Kanununda Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı yargılamanın yenilenmesi yolu açıkça öngörülmüştür. Ancak siyasi partilerin kapatılması ve Yüce Divan yargılamasının niteliği ve AYM Kanununun 33 ve 35. maddelerindeki atıflardan yola çıkarak bu davalar neticesinde verilen kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi yolunun mümkün olduğu sonucuna varılabilir. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi Yüce Divan yargılamasında, AYM Kanununun 35. maddesindeki "Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken, yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir" ifadesi gereğince CMK'yı uygulayacağı ve Yüce Divan yargılaması cezai nitelikte bir yargılama olduğu için, bu yargılama sonucunda

⁶⁸ Döner, *İnsan Haklarının ...Korunması...*, s. 31.

verilen kararlar bakımından yargılamanın yenilenmesi mümkün olmalıdır.

Aynı şekilde, AYM Kanununun 33. maddesindeki “*Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır*” hükmü nazara alındığında, siyasi partilerin kapatılması davalarında CMK’nın uygulanması nedeniyle yargılamanın yenilenmesi mümkündür. Bu sonuca siyasi parti kapatma yargılamasının ve yargılama sonucunda verilen kararların (örneğin partinin kapatılması ve siyaset yasağı) cezai niteliğe sahip olması nedeniyle de ulaşılabilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de çalışma içerisinde ele aldığımız bazı örnek kararlarında da görüldüğü üzere, siyasi parti kapatma ve Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlara karşı yargılamanın yenilenmesinin mümkün olduğunu kabul etmektedir.

Yargılamanın yenilenmesi mümkün olduğu kabul edilince, tabii olarak, AİHM’nin kesinleşmiş ihlal kararlarının da bir yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, günümüzde insan haklarının etkin korunması amacıyla AİHM’nin kesinleşmiş ihlal kararlarından sonra nasıl ki adli ve idari yargıda yargılamanın yenilenmesi mümkün oluyorsa, anayasa yargısında da Yüce Divan ve siyasi parti kapatma davalarında AİHM’nin kesinleşmiş ihlal kararından sonra yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilmelidir. Fakat, Anayasa Mahkemesinin TBKP hakkında vermiş olduğu karardaki uygulama (kesinleşmiş AİHM kararının yargılamanın yenilenmesi nedeni olabilmesi için bu kararın “Anayasa Mahkemesi kararının esasını etkileyecek herhangi bir maddi olgunun yokluğuna dayanması” gerektiği şartı) gerçekten bu kanun yoluna başvuruyu olumsuz yönde etkileyecektir. Kanaatimizce AİHM’nin kesinleşmiş ihlal kararının yargılamanın yenilenmesi sebebi olabilmesi için, bu kararın Anayasa Mahkemesi kararının esasını etkileyen bir maddi olgunun yokluğuna dayanması gerekmemelidir.

KAYNAKÇA

AIHM, Türkiye Birleşik Komünist Partisi /Türkiye Davası, Başvuru tarihi 30.01.1998, Başvuru no 133/1996/752-951, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/133_1996_752_951.pdf, ET: 05.04.2009.

Akartürk, Ekrem A.; *Avrupa Birliğine Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasal Parti Yasakları*, YÜHF Yayını (No 13), İstanbul 2008.

Aliefendioğlu, Yılmaz; *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

Anayasa Mahkemesi, 16.7.1991 tarihli ve 1990/1 (Siyasi Parti Kapatma) E. - 1991/1 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/SPK/K1991/K1991-01.htm>, ET: 05.04.2009.

Anayasa Mahkemesi, 15.2.2006 tarihli ve 2002/40 E. - 2006/20 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2006/K2006-20.htm>, ET: 15.05.2009.

Anayasa Mahkemesi, 27.12.2002 tarihli ve 2002/146 E. - 2002/201 K. sayılı karar, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2002/K2002-201.htm>, ET: 05.04.2009.

Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009.

Anayasa Mahkemesi, 8.1.2008 tarihli ve 2003/6 (Değişik İşler) E. - 2008/4 K. sayılı kararı, 22.03.2008 tarihli ve 26824 sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, ET: 05.04.2009.

Arslan, Çetin; *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Nobel Yayınevi, Ankara 1999.

Arslan, Zühtü; “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasa Yargısı: Uyum Sorunu ve Öneriler”, *Anayasa Yargısı*, AYM Yayını, C. 17, Y. 2000, s. 274-293.

Atar, Yavuz; *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınevi, 4. Bası, Konya 2007.

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DÖNER / Arş. Gör. İsmail KÖKÜSARI

Baysal, Mustafa; “Anayasa Yargısında Yargılamanın Yenilenmesi Kurumu”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 609–634.

Bilir, Faruk; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamanın Yenilenmesi”, *Erciyes ÜHFD*, Sayı 2, C. I, Y. 2006, s. 3–29.

Can, Osman; “Siyasal Partilerin Kapatılmasında Anayasal Ölçütler”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 451-524.

Demirer, M. Arif; *6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılında Yeni Bakış*, Demokratlar Kulübü Yayını, 1. Bası, Ankara 2006.

Domaniç, Hayri; *Hukukta Kazıyeyi Muhkeme ve Nispi Kuvveti*, Fakülter Matbaası, İstanbul 1964.

Döner, Ayhan; *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

Döner, Ayhan; “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gereçlerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar”, *Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan* (Anayasa Hukuku-C. II), Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 215-233.

Durmuş, Arzu; *Siyasi Partilerin Kapatılması ve Yüce Divan Kararlarını Yeniden Tartışmak* (Anayasa Mahkemesi Kararlarına Karşı Olağanüstü Kanun Yolları), Beta Yayınevi, İstanbul 2001.

Erdem, M. Ruhan/Korkmaz, Mustafa; “Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İhlali”, *DEÜSBED*, Sayı 2, C. 5, Y. 2003, s. 182-212.

Eren, Abdurrahman; *Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması; Uluslararası Koruma Mekanizması ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü*, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.

Gören, Zafer; *Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

Gözler, Kemal; *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Yayınevi, Bursa 2008.

Gözler, Kemal; *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa 2000.

AİHM Kararları ve Yargılamasının Yenilenmesi

Gözübüyük, Şeref A.; *Yönetsel Yargı*, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Hacıoğlu, B. Caner; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararının Türk Ceza Muhakemesi Usulü Hukukunda Yeni Bir Muhakemenin Yenilenmesi Sebebi Olarak Kabulü ve İzlenecek Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme”, *AÜEHFD*, Sayı 1-2, C. VIII, Y. 2004, s. 93-113.

Hakyemez, Yusuf Ş.; *Mutlak Monarşiden Günümüze Egemenlik Kavramı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

Kaboğlu, Ö. İbrahim; *Anayasa Yargısı (Avrupa Modeli ve Türkiye)*, 4. Bası, İmge Kitabevi, İstanbul 2007.

Kanadoğlu, Korkut; *Anayasa Mahkemesi*, Beta Yayınevi, İstanbul 2004.

Kapani, Münci; *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 17. Bası, Ankara 2003.

Karakaş, A. Işıl; *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği*, Der Yayınları, İstanbul 1993.

Koçak, Mustafa; *Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi: Devlet ve Egemenlik*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

Koçak, Mustafa; *Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.

Kunter, Nurullah/Yenisey, Ferudun /Nuhoğlu, Ayşe; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. Bası, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006.

Kuru, Baki; *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 19. Bası, Ankara 2008.

Okur, Nurdan/Atalay, Ayşegül; “Yüce Divan Yargılaması”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Ed. Mehmet Turhan-Hikmet Tülen), AYM Yayınları, Ankara 2006, s. 401–431.

Özbudun, Ergun; *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2008.

Özcan, Hüseyin/Yanık, Murat; *Siyasi Partiler Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2007.

Özer, Attila; “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hak-

Yrd. Doç. Dr. Ayhan DÖNER / Arş. Gör. İsmail KÖKÜSARI

ları Karşısındaki Durumu”, *Anayasa Yargısı*, AYM Yayını, C. 20, Y. 2003, s. 187-194.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet; *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Bası, Ankara 2008.

Resmi Gazete, Sayı 25014, Tarih 04.02.2003

Sağlam, Fazıl; “Anayasa Sorunlarına Güncel Bakış”, <http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/>, s. 10, dn. 9, ET: 06.04.2009;

Sağlam, Fazıl; *Siyasî Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, Beta Yayınevi, İstanbul 1999.

Sunay, Reyhan; *Tartışılan Egemenlik*, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

Surlu, Mehmet H.; *Hukuk ve Cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı Nedeniyle Yargılamanın Yenilenmesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

Şahbaz, İbrahim; “AIHS’ne Taraf Ülkelerde Yargılamanın Yenilenmesi”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Uygulaması (Sempozyum)*, TBB Yayını (No 72), Ankara 2004, s. 580-632.

Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi; *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Beta Yayınevi, 8. Bası, İstanbul 2006.

Tezcan, Durmuş/Erdem, M. Ruhan/Sancakdar, Oğuz, *Türkiye’de İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004.

Teziç, Erdoğan; *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınevi, 10. Bası, İstanbul 2005.

Yanık, Murat; *Yüce Divan*, Derin Yayınları, İstanbul 2008.